

Bokhållare med dubbelt rykte

Om Anders Petter Wy Bromanders stora pedagogiska projekt

På många sätt var pedagogen Anders Petter Wy Bromander (1811–1886) unik för sin tid. Hans stora mission under ett halvt sekel var att resa runt och undervisa fosterlandets ungdom i bokföring. Resorna utvidgades så småningom till stora delar av Europa och vidare till angränsande områden av Asien och Afrika. I flera böcker kan man studera hans metod för dubbel italiensk bokföring. Ämnet kan verka torrt och tråkigt, men han lyckades på ett häpnadsväckande sätt marknadsföra både sig själv och sin verksamhet genom främst dagstidningarna. Under två, tre decennier i slutet av sitt liv var han en kändis i både Sverige och Finland och det räckte att nämna namnet Wy, ibland stavat Vy, så förutsattes tidningsläsarna veta vem som avsågs. Han var en färgstark person med några egenheter som det ofta skämtades om. Många historier förekom om hans föreläsningar.¹

Bromanders skrifter såldes vanligtvis inte genom bokhandeln utan utbjöds för det mesta i samband med hans föreläsningar. Ett par av hans verk såldes via spektakulära subskriptioner. För att ge kännedom åt sin bokföringsmetod utdelade han många gratisexemplar. Redovisningen av priser, subskriptioner och antal utdelade gratisexemplar är många gånger mycket utförlig. Den viktigaste källan till hans verksamhet är hans 1871 utgivna bok *Frukterna af fyratio års mödor på undervisningens fält*. I den märkliga boken har han samlat en stor del av vad som skrivits om honom och hans undervisning, ris likaväl som ros, i tidningar och olika intyg som han begärt från kända och okända personer. Här och var gör han

egna kommentarer och tillrättavisningar, särskilt när han anser sig ha blivit orättvist bedömd. En biografi i attestform således, där de första två decennierna av hans liv inte finns med.

I det följande är min avsikt att ge kännedom om ett i högsta grad märkligt livsöde, vars viktigaste nycklar finns i KB:s samlingar, och som mig veterligen aldrig blivit uppmärksammat i någon forskning, trots riklig dokumentation kring bokutgivning och mycket annat.

Tidig yrkesverksamhet

Bromander var son till bonden och rusthållaren Jan Andersson och hans hustru Lisa Jansdotter och föddes den 4 augusti 1811 i Öfra Lid i Västra Ny socken i nordvästra Östergötland. Som tjuugoåring började han i september 1831 tjänstgöra som extra ordinarie kammarskrivare på Tullverket i Tullkammaren för finska och inrikes varutrafiken i Stockholm.² Hans betyg första året var ”mindre skicklig”. Bättre blev det sedan med omdömet ”villig”. Vanligt vid den tiden var att man skrev in sig vid flera myndigheter då arbetet var oavlönat och inte särskilt tidskrävande. Det gällde även Bromander som vid mitten av 1830-talet tjänstgjorde vid Flottans kammarkontor. I riksdagshandlingar från 1840 framgår att han hemkommen från en resa till Frankrike och Norge 1831 började ge privatundervisning i merkantila ämnen parallellt med arbetet i ”räkenskapsverken”.

En grann och högtidlig Bromander porträtterad av Gustaf Wahlbom och xylograferad av Mauritz Meijer i Söndagsnisse 12/11 1871.

Handelsskola i Stockholm

Den 22 januari 1838 skriver Bromander i *Dagligt Allehanda* om en tvåårig kurs i praktisk handelsvetenskap som han blivit klar med och inbjuder till. Kursen omfattar varukännedom, geografi, handelsrätt, bokföring med flera ämnen som ska ge den teoretiska och praktiska insikt i handelsyrket som behövs på ett större handelskontor. En liknande inrättning kallad handelsexercitiekontor startades i Stockholm 1770 av affärsmannen Carl David Steen. Den var inspirerad av en handelsakademi i Wien. En riksdagsansökan om offentliga medel blev genom statskuppen 1772 aldrig behandlad. Trots stort intresse från finansminister Johan Liljencrantz förföll planerna då Steen dog i lungsot samma år.

År 1840 ansökte Bromander hos riksdagen om ett årligt understöd med 2 000 riksdaler för en liknande handelsskola. Begäran avsågs i Statsutskottet. Mycket avgörande för frågan var borgarståndets bedömning, där Frans Schartau utövade stort inflytande. Enligt Bromanders nämnda bok var Schartau den som främst motarbetade ansö-

kans beviljande. Schartau, vars handelsinstitut inrättades långt senare, hade redan före riksdagen deklarerat att han vid 1840–41 års riksdag avsåg att ge sitt stöd åt navigationsskolorna, som det beslutades om, och bett Bromander avvakta med sin ansökan till nästa riksdag där han möjligen kunde förvänta sig Schartaus stöd. Vid 1823 års riksdag motionerades om en gemensam handels- och navigationsskola. Motionen avsågs men vid 1840–41 års riksdag beslutades att det skulle finnas navigationsskolor på fem orter i Sverige. Bromander upplevde navigationsskolorna kostnadskrävande och som sina främsta konkurrenter om anslagsmedel. Han gav dem även skulden för att antalet sjöolyckor ökat.

Avslaget fick till följd att Bromander beslöt, som han själv formulerat det, att ”utöfva en ovanlig hämnd” och visa dem som tvivlade på att han var kapabel att genomföra sin plan att erbjuda all skolungdom inom riket gratis undervisning i dubbel italiensk bokföring. I praktiken kom det att gälla även skolungdomen i flera länder, men i gengäld förväntade han sig alltid gåvor.

Resande pedagog

I början av 1840-talet påbörjade Bromander sitt resande till många av Sveriges och Finlands städer och utbildade främst skolungdomar från 10 år och uppåt. Ofta annonserades om Bromanders ankomst i lokaltidningarna. Tacksamheten över hans uppoffringar var vanligen stor. Som exempel kan nämnas att han under en månads tid 1844 undervisade ett 70-tal elever i Kristianstad. Kursen avslutades med offentlig examen i rådhusalen. Efter avslutad examen inbjöds till en middagsmåltid i frimuraresalen där inte bara föräldrar inbjöds utan även många av stadens övriga invånare. Skolans rektor talade och skålar utbringades för den enligt *Skånska Posten* 19 oktober 1844 "nitiske och oegennyttige läraren". Därefter sjöngs några av skolungdomarnas för tillfället författade verser. Festen avslutades med

Den matglade Bromander från festen på Drottningholm vid 12:e naturforskarmötet 1880 efter teckning av Edvard Forsström och xylografi av Mauritz Meijer i *Söndagsnisse* 18/7 1880.

att Bromander mottog en blomsterkrans sammanhållen av en guldring med infattad topas som försetts men inskriften "Af tacksamma elever, Christianstad 18¹⁶ 44".

Bromander samlade på tidningsartiklar och intyg, särskilt från betydelsefulla personer som kunde intyga hans skicklighet och hans bokhållerisystems användbarhet. Bland kända personer som skrivit intyg finns Frans Michael Franzen, Johan Wilhelm Snellman, Carl Fredrik af Wingård, Carl Adolph Agardh, Elias Lönnrot och Anders Carlsson af Kullberg. Bromander använde sedan intygen i sin marknadsföring. I tidningarna rapporterades att han medförde de mest hedrande betyg och liknande formuleringar i samband med att han anlände till en ort eller annonserade om kommande utbildningstillfällen. Alla uppfattade dock inte att han motsvarade bilden som tidningarna gav av honom. I det sista numret av *Uppsala Tidningar* som utkom 30 december 1842, en tidning som inte verkar finnas bevarad men som många andra tidningar hänvisar till, finns en artikel av den ryktbare Uppsalapedagogen Jakob Svartengren.³ Han öppnade senare studentfabriken på Årna i Gamla Uppsala där han tog emot adliga och högborgerliga värstingar och uppfostrade dem med för det mesta gott resultat. Han var känd för att ibland undervisa liggande på en soffa med ryggen vänd mot klassen. Vad ansåg han då om Bromanders pedagogik? Enligt referat i *Aftonbladet* 3 januari 1843 från *Uppsala Tidningar* skrev Svartengren om Bromanders undervisning i Uppsala "att Herr Bromanders berörde undervisning i Uppsala alldeles icke blifvit gratis gifven" och att "hans skicklighet icke på långt när motsvarat puffarne för honom" och vidare att "han varit konfys vid undervisningen och dervid slagit med en lineal i bordet så häftigt, att på gatan stående bönder gått upp i huset, i tanka att der hållits auktion". Artikeln uppmärksammades i många tidningar och Bromander återkom flera gånger till den "Svartengrenska smädelsen" som han till och med ansåg vara orsaken till det dåliga bemötande han fick vid sitt besök på Aas lantbruksskola i Norge 1859. En närmare koppling till artikeln hade uppgiften på första sidan i *Åbo Underrättelser* den 9 december 1843 att "den beryktade Herr Bromander håller nu som bäst på att dressera hufvudstadsborna i dubbla italienska bokhålleriet för att dymedelst lära dem att bättre

hålla reda på sina affärer.” *Helsingfors Morgonblad* svarade genast på påståendet vilket ansågs vara en grov förolämpning mot en aktad och aktningvärd utlänning. *Åbo Underrättelser* hänvisade i sin tur till svenska tidningar där han genom motstridiga omdömen, oavsett om de varit riktiga eller inte, varit föremål för en dubbel ryktbarhet.

Många av Bromanders elever var unga vilket ibland gav föräldrarna glädjetårar över konstaterandet att ”dessa små kontorister” ur minnet kunde få debet och kredit att gå ihop. Lika positiv var inte den insändare i *Malmö Tidning* 31 augusti 1844 som följt bokhålleriundervisningen på ortens lärdomsskola och berättar följande:

”Under 2:ne veckor lät han gossarne efter dic-tamen afskrifva bokhålleri i koncept, utan att han förklarade för dem det ringaste deraf; derefter anställde han följande Måndag, Tisdag och Onsdag gossarne till sig kl. 5 om morgnarne, då de ej skulle medhafva sina bokhålleri-böcker, och höll gossarne hos sig de 2:ne förstnämnda dagarne till kl. 8 på aftnarne, samt hela Onsdags förmiddag, hvarunder han oupphörligt inöfvade dem, att efter minnet besvara de frågor han ställde på dem, såsom t.ex. till hvilken Conto hör det eller det, och hur skall det der bokföras? Härefter anställdes examen sistliden Onsdags eftermiddag, och alla gossarne besvarade nöjaktigt hans frågor, men ingen af dem förstår hans bokhålleri. Ins. vill i anledning häraf gifva Hr Bromander det rådet, att han hädanefter bör börja med att anställa examen, och låta eleverna sedan afskrifva ett efterlemnadt exemplar af dess bokhålleri, så behöfver han icke uppehålla sig mer än 3 dagar på hvarje ställe, och eleverna skola stå sin examen lika bra, och begripa hans bokhålleri lika litet då som nu”.

Från början var det enbart manliga elever som Bromander undervisade. På 1860-talet deltog båda könen i hans kurser. I en skrivelse till en rektor vid ett elementarläroverk i Luleå som refereras i *Norrbottnens-Kuriren* den 22 april 1869 skriver Bromander att när han nu förstår ”huru lätt damerna hafva att fatta och begripa, samt det stora intresse, de skänka detta läroämne, så ång-rar jag, att jag ej förr, på alla de ställen, der jag sedan 1840 undervisat gossarne, äfven utsträckt min undervisning till de såväl lärgiriga, som vettgiriga damerna”.

Resorna erbjöd blandade upplevelser. Ett be-

sök i Kristianstad 1868 blev inte alls den succé som var fallet tjugofyra år tidigare. Ingenstans har jag råkat mer illa ut än i Kristianstad, konstaterade han efter att i samband med två olika episoder både blivit hotad med pistol och ställd inför rätta. Händelserna gjorde starka intryck och det gjorde Bromander också på en del elever. En av pojkarna formulerade följande rader:

”Näst Gud har jag Eder att tacka för den mig meddelade konsten att föra räkenskaper. Gerna vill jag skrifva till Eder såsom en son till sin far, ty den skuld, hvori jag häftar till Eder, kan jag ej aförda mig, om jag också egde hela världen. Med uppriktigaste hjerta förblifver jag min ädle välgörares trogne och tillgifne lärjunge”.

Utmärkelser

Trots en del samarbetssvårigheter var Bromander mycket respekterad för sina kunskaper i bokföring, inte minst i Finland där han 1865 utnämndes till hedersledamot av Finska Hushållningssällskapet. Redan år 1843 hedrades han av Carl XIV Johan med guldmedaljen av 5:e storleken och tre år senare med Patriotiska sällskapets största medalj i guld för gagnelig verksamhet. 1864 blev han riddare av Wasaorden. Strax efter blev han också riddare av ryska kejserliga S:t Stanislaiorden och danska Dannebrogorden, något som vittnar om hans goda internationella anseende.

Namnformer

Under sin yrkesverksamhet före 1860 kallade han sig för A. P. Bromander. För att förenkla tilltalet började han omkring 1860 att kalla sig Wy och skrev då sitt namn A. P. Wy Bromander. Då hade han från att ha använt titeln notarie börjat kalla sig professor. I ett intyg daterat 1859 dyker professorstiteln framför hans namn upp för första gången. Möjligen fann han det praktiskt att kalla sig professor i mötet med bokföringsexperter på olika lantbruksinstitut i Europa. En ”riktig” professor i Belgien som Bromander fått ett intyg av kallade sig ”Professeur de comptabilité”, professor i bokföring. Den franska titeln kom också att stå på skylten på Bromanders dörr. Senare i livet när hans förmenta anspråklöshet ytterligare avklingat använde han sig vid några tillfällen av epitetet ”alla bokhållares konung”.

Bokutgivning

Efter några mindre skrifter utkom Bromander 1851 med sitt första större arbete om sin bokföringsmetod. Boken består av flera delar under den gemensamma titeln *Bokhålleri för jordbruk och näringar*. För tryckningen som bl.a. omfattade litografiskt tabelltryck anlätades tre tryckerier i Göteborg och två i Norrköping. Han berättar att han inte kunde få något tryckeri i Stockholm och åkte därför till Norrköping, vidare till Lund och sedan till Göteborg för att fördela tryckningsuppdragen. På vägen stannade han vid större lantegendomar för att studera deras bokföring och få sitt eget arbete bedömt av dess ägare och förvaltare. Han noterar också utlägg för resor och logi. Av vänner i Göteborg blev han avrådd från att trycka verket innan han skaffat abonnenter som täckte tryckkostnaden. Det ledde till fortsatt resande för att skaffa köpare och listan över abonnenter, som är publicerad i boken, omfattar cirka 1900 namn i Sverige och Norge, varav några har beställt flera exemplar. Överst på den tronar kung Oskar I som beställt tio exemplar. Bromander anger ingen exakt siffra för upplagan som torde överstiga 2 500 exemplar, särskilt som många exemplar sålts eller skänkts till personer i Finland. Abonnementspriset var 9 riksdaler. I förordet till ett arbete som utkom fem år senare uppger Bromander att tryckkostnaderna översteg 6000 riksdaler.⁴ Han var angelägen om att göra sin metod känd och skriver att ”ingen har i Sverige före mig utgifvit ett så fullständigt och dyrtryckt arbete för räkenskapernas förande vid landtbruket som jag, och jag tror, att ingen vill göra det efter mig”. Skillnader finns mellan olika exemplar av boken. Bland det mer ögonfägnande i några av de exemplar som trycktes är ett fint litografiskt tryck av en mjölmätare, utfört av stenstryckaren Abraham Henrik Gode i Norrköping.

För den som skulle tillämpa Bromanders system med många linjerade tabeller innebar det ett tidskrävande linjeringsarbete. Problemet kunde enligt författaren avhjälpas av bokbindarna som vid den tiden vanligtvis var försedda med linjeringsmaskiner. I en anmälan av boken i *Aftonbladet* den 26 februari 1852 förutspår recensenten att om bokföringsmetoden blir allmän ”så torde någon spekulerande boktryckare dessutom finna vinst uti att låta uppsätta och stereotypera dylika

liniesatser och hålla tryckt linieradt papper tillhanda i bokhandeln för lindrigt pris”.

Bromander hade planer på att få ut sitt arbete på alla Sveriges skolor, men fann det för kostnadskrävande. En introduktion till hans system *Förklaringar till A.P. Bromanders method för första noteringen till räkenskapsföring för landtbruket* utgavs 1856 tillsammans med två litografiska tabeller; en journal för dagsverken och den andra för jord- och skogsbrukets produktion. Detta arbete presenterar en förenklad metod som lämpade sig bättre för allmän spridning. Då han inte lyckades få reda på folkskolornas antal beslöt han att skänka ett exemplar till var och en av Sveriges 2 550 socknar och var och en av landets 13 folkskollärareseminarier. Gåvan på sammanlagt 2 563 exemplar lämnades till expeditionen på Eklesiastikdepartementet. Till Kejsarliga Senaten för Finland lämnades samma år en gåva på 500 exemplar och något senare en liknande gåva till Norske Statsraadsafdelnings Cancelli. Den svenska gåvan anmäldes i *Post- och Inrikes Tidningar* den 21 oktober 1856. Anmälaren anser att tabellerna behöver klistras upp på en väv och sedan bindas in till en bok i folioformat. Kostnaden ansågs vara obetydlig. En annan hake med arbetet var kanske värre. För att hålla formatet på tabellerna nere och ändå få ett nästan obegränsat antal tecken för olika saker används bakvända siffror. ”Min method är att begagna tecken af siffror, som skrivas bakvänt, medan alla siffertal af nämnde tecken läsas som rätt skrifna tal, och af dessa siffror uppkomma figurer, som få så ett eget utseende, att de aldrig kunna med vanliga siffror eller bokstäfver förvexlas och ändå i oändlighet kunna uttrycka benämningar på allt hvad man önskar”, förklarar Bromander och hävdar vidare att det inte finns något företag och inget yrke i hela världen som inte har sina besvärligheter.

Om metoden skulle slå igenom i Europa krävdes att den kunde presenteras på flera språk. På danska kom 1861 *Bogholderi for jordbrugere og næringsdrivende overhovedet*, som är en bearbetning och vidareutveckling av hans tio år tidigare utgivna *Bokhålleri för jordbruk och näringar*. Bland abonnenterna finns regenterna för Sverige och Norge, Danmark och Belgien och även flera andra kungligheter. Bland ett tjugotal svenska prenumeranter finns tre namn som är lite extra intressanta såtillvida att de arbetade på egna sys-

Till vänster: Detalj från bokföringsplansch som ingick i Bromanders stora bokgåvor till Sverige, Finland och Norge 1856–57 och som visar exempel på hans användning av bakvända siffror. Ur en av de två litografiska tabeller som hör till Förklaringar till A.P. Bromanders method för första noteringen till räkenskapsföring för landtbruket.

Till höger: Bromanders egen bokföring från ett handskrivet blad i Robert Haglunds autografsamling, KB.

tem för lantbruksbokföring. Första namnet från Sverige, agronomen vid Lantbruksakademien Johan Theodor Bergelin, som enligt Bromander hade stora ambitioner med sin metod, hann dock ej bli klar med sitt arbete innan han avled 1864. Agronomen och läraren i bokföring på Alnarp Johan Wilhelm Wulff utgav 1867 sin *Lärobok i landbruksbokhålleri*. Den tredje som året efter utkom med *Landbruksbokföringen vid Enskede* var Axel Odelberg, lantbrukare och politiker som förvaltade en av de största jordegendomarna i Stockholms närhet. Hans egendom Enskede omfattade 1200 tunnland och ansågs vara en mönstergård. När hans lärobok utgavs på uppmaning av Stockholms läns hushållningssällskap hade han använt sitt system sedan 1830-talet. Vid en jämförelse mellan Bromander (1861), Wulff (1867) och Odelberg (1868) framkommer tydligt hur mycket enklare och ändamålsenligare de båda sistnämndas bokföringsmetoder är i jämförelse med den som Bromander utvecklade.

Bromanders mest originella skrift är *Frukterna av fyratio års mödor på undervisningens fält. Samlade och utgifna till rättfärdigande och till upplysning för alla, som värdera sanning och rättvisa. Första delen* (1871).⁵ I boken har han samlat en stor del av det som skrivits om honom och hans verksamhet. Mycket är hämtat ur tidningar, men han har även skaffat intyg på ett trettiotal språk. Tjugo år tidigare utkom *Frukterna af nio års mödor på undervisningens bana*, med samma undertitel, som här

utökats betydligt. En andra del som inte kommit ut skulle förutom rättelser innehålla recensioner av första delen, där eventuella anmärkningar och okunnigheter skulle belysas med professors kommentarer. Rikligt med sådana finns också i första delen, särskilt där någon inte var nöjd med hans undervisning. Att få sista ordet var viktigt för Bromander. Tidpunkten för bokens utgivning året efter att två av hans snarare förmenta än verkliga fiender gått bort var väl vald. Fyra personer är särskilt utsatta för hans polemik. Det gäller köpmannen Frans Schartau (1797–1870), pedagogen Jakob Svartengren (1809–1863), navigationsläraren Pehr Högfeldt (1796–1855) och professorn i astronomi och tillika läraren vid Stockholms navigationsskola Haquin Selander (1804–1870). Något gensvar behövde inte Bromander oroa sig för. Andra som utpekats i boken är de som inte betalt eller betalt för lite för ”gratislektionerna”. Han ogillade också fäder som inte ”vill uppoffra lumpna 2 rdr på papper och inbindningskostnad till sonens renskrifningsböcker”, och som hellre använder pengar till champagne eller dylikt. Under rubriken ”Strödda tankar i åtskilliga ämnen” framför han några originella idéer. För att förhindra drunkningsolyckor där barn omkommer föreslår han att föräldrarna ska spanna ”ett skärp omkring deras lif, vid hvilket voro fästade 2:ne med luft uppblåsta blad, som hade utseende af Psyche- eller fjärilsvingar och som de skulle gifva de skridskoåkande ett grannt och högtidligt ut-

seende. De fattigare kunde begagna blåsor, som voro genom hoplimning platta åt ytterkanten och det med luft fyllda rummet sattes närmast axlarna”. Därmed skulle ingen skridskoåkare få huvudet under vattnet ansåg Bromander. En annan idé kring svaga isar som han hade var att ”under vinteråkdonen fästa en korkbeklädnad eller 2:ne grofva slangar, fyllda med inpressad luft, så att åkdonen icke kunde sjunka; sjelfva hästen kunde genom vissa försigtighetsmått med korkbeklädnad eller dylikt göras ännu mera flytande än han i öfrigt är”. Det gällde alltså att vara ordentligt korkad inför vinterns isfärder.

Bromander-historier

Från 1860-talet var Bromander en kändis och tilltalades som ”professorn och riddaren”, eller bara Wy; ett namn han tog sig för att få ett kort tilltalsnamn. Han var som tidigare nämnts riddare av några ordnar, något som han var noga med att framhålla. Det finns trovärdiga vittnesmål om att han när han besökte familjer han kände tog på sig sina ordnar om han visste att de hade främmande för att kunna göra en effektiv entré. Han dök också upp objuden på flera ställen där han hade möjlighet att visa upp sig. När Uppsala studenterna gjorde sitt bejublade framträdande på Operan i Paris 1867 anslöt han sig iklädd högtidsdräkt och ordnar oombedd till sångkören.⁶ En del av historierna kring honom gäller just hans svaghet för utmärkelser av olika slag. Det förekommer uppgifter i tidningarna att han t.o.m. hade ordensband på sin nattrock.

Wy var också känd som ”smörgåsbordets dämon”. Hans aptit var enorm och han ansågs vara källarmästarnas fasa. Därom vittnar signaturen C. i *Westmanlands läns tidning* den 3 april 1886: ”Och var det fråga om att utrota, fullständigt tillintetgöra ett det rikaste smörgåsbord, då låg ett helt korporalskap beväringssynglingar, naturligtvis under förutsättningen att de inte strax förut blifvit ’mätta’, långt efter, ty i mannaminne finns icke en källarmästare, hvilken ej darrat på manschetten, så snart Wys ekstockar fingo landkänning i matsalstamburen”. Motdraget från källarmästarna var att höja priset för Wy. Enligt uppgifter från Emil Norlander anslog källarmästare August Söderlund på Wasakällaren vid Rid-darhustorget följande:

Smörgåsbord med snaps – 25 öre
För Wy Bromander – 1 riksdaler⁷

Ett liknande budskap mötte Wy på Rosengrens källare vid Salviigränd 1–3.⁸ På Tre Remmare på Regeringsgatan gällde 40 öre för vanliga gäster och 3,50 kr för Bromander enligt signaturen Bob i *Svenska Dagbladet* den 28 april 1912.⁹

Motdraget var ett effektivt sätt för restaurangerna att bli av med Bromander som gäst. I tidningarna jämfördes Wys effektivitet vid smörgåsbordet flera gånger med en elefant som kommit lös på Tivoli i Köpenhamn den 20 juli 1884 och på en öppen veranda gjort ”table race” på det där uppdukade smörgåsbordet.¹⁰ I en av sina veckorapporter *Hvad nytt från Stockholm* rapporterar Frithiof Cronhamn den 9 april i bl.a. *Åbo Tidning* att Wy förra året låtit en tidning offentliggöra ett intyg från ett antal källarmästare i Stockholm att ”hr professorn och riddaren A. P. Wy Bromander aldrig brandskattat våra smörgåsbord”.

En annan kategori historier gällde Wys stora fötter och att han levde på stor fot. Några tidningar använde ordet ”fortkomstledamöter” i samband med Wy. I den tidigare citerade artikeln i *WLT* 1886 får man veta att ”när han för omkring 20 år sedan kom till Upsala för att hålla sina gratisföreläsningar i det ’högre’ bokhålleriet, berättas det att han, som för öfrigt var en synnerligen ekonomisk man, blifvit erbjuden en förträfflig, bekväm och märk väl! – billig bostad i Smedsgränd, men tvingades afstå från det fördelaktiga anbudet, blott därför att han, som var ganska ovig och därför måste gå baklänges utför trappan, icke såg sig någon möjlighet att afvika från den en gång inslagna riktningen förr än han kom till torget – altjemt baklänges. Det där kanske tillämpas på andra som blifvit storslaget utrustade med ’fortkomstledamöter’, men säkert är att jag först hörde det om professor Wy”.

Parodier på hans föreläsningar var vanligt förekommande, särskilt i *Söndagsnisse* som i samband med hans död kallade honom sin ”indirekte medarbetare”. Andra Bromander-historier handlade om att allt gick att bokföra eller om hans ”kolossala anspråkslöshet”. Det var också vanligt att de anspelade på hans fåfänga när det gällde yttre stil. Han var noga när det gällde frisyren och de svarta vaxade mustascherna. I tidningen *Kasper* den 10 april 1886 finns en historia om att

han för att underhålla mustascherna och lockarna i håret alltid bar en locktång i fickan som kallades ”följetången”. På ett område verkar han ha varit förskonad från historier; några romantiska kvinnohistorier finns inte om honom och han förblev ogift. En kvinna fanns dock vid hans sida i Palestina på den klippa varifrån valfisken Jona störtades enligt signaturen Ö. F. i tidningen *Helsingfors*.¹¹ Vid en sejour i Viborg berättade Bromander om händelsen för artikelförfattaren som även spekulerar kring vad som kunde ha hänt och skriver:

”Här stod nu Wy, naturligtvis med Stanislai, Wasa och Dannebrogen m.m. på bröstet. Men han stod dock ej allena. Vid hans sida stod en qwinna, dock ännu ej känd av honom, och de talade engelska. Det var – Fredrika Bremer. Om nu ett argstint folk skulle hafwa störtat de två i hafwet och om en hwalfisk skulle hafwa slukat dem! Hwilken underlig händelse och hwilket uppslag till en högst owanlig roman! Att i tre dagar och tre nätter utan räddning och afbrott måsta wara wittne till Bromanders föreläsningar i bokhålleri och Fredrika Bremers teckningar ur hwardagslifwet! Arma hwalfisk!”

Epilog

Wy fortsatte med sin undervisning en bit in på 1880-talet. Han angav i sina uppgifter till mantals- och skattskrivning i Stockholms stad att han inte hade någon inkomst eftersom han

huvudsakligen ägnade sin tid för fosterlandets ungdoms undervisning i merkantila ämnen. Han bodde länge på Österlånggatan men var senare skriven på Grand hôtel. Gubben Wy syntes ofta på promenader i Stockholm och besökte ofta kaféet Tysta Mari på Regeringsgatan. På slutet led han av magcancer och opererades 1885 på Akademiska sjukhuset i Uppsala av den skicklige kirurgen Carl Benedict Mesterton och återhämtade sig för en tid. Bromander avled i Stockholm den 27 mars 1886 av sin sjukdom och begravdes på Norra begravningsplatsen. I samband med hans död skrevs många dödsrunor i tidningarna.¹²

Kommentar

Bromanders skrifter är katalogiserade i Libris. De finska tidningar som refereras till är digitaliserade i Historiska tidningsbiblioteket: <http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/>

Jag saknar uppgifter om hans uppväxt och skolgång. Ett annat frågetecken är vilken Stockholms-tidning som omkring 1885 publicerade ett intyg från några källarmästare i huvudstaden att han inte brandskattat smörgåsborden. Vidare återstår forskning kring hur hans omfattande bokgävor använts. Under arbetet med artikeln har Björn Dal, Per Enflo, Gunnel Furuland, Dag M. Hermfelt, Sven Malmberg, Allan Ranius, Jarl Torbacke och flera medarbetare på KB gett mig värdefulla tips.

NOTER

1. Se exempelvis *Åbo Tidning* 8/6 1886; *Söndagsnisse* 12/5 1867, 15/8 1880, 16/1 och 30/1 1881.

2. Före Stockholmstiden begagnade han sig av patronymikon (Jansson), men kallade sig Bromander när han började på Tullverket. Det är oklart när och av vilken anledning namnbytet skedde.

3. Numret av *Upsala Tidningar* 30/12 1842 finns inte upptaget i B. Lundstedt, *Sveriges periodiska litteratur* III, s. 368. Hänvisningar till Svartengrens artikel finns i flera tidningar, exempelvis *Uppsala Correspondenten* 31/12 1842, *Aftonbladet* 10/12 1843 och *Barometern* 22/2 1843. Tidningsnumret var det sista före tidningens nedläggning och ingår inte i KB:s bundna volym för år 1842.

4. *Förklaringar till A. P. Bromanders method för första noteringen till räkenskapsföring för landtbruket* (Stockholm, 1856), s. 4.

5. Boken ägnades en utförlig anmälan av Georg Lundström, signaturen Jörgen, i *Nya Dagligt Allehanda* 26/10 och 28/10 1871.

6. Se artikel av Måns Månsson i *Nya Dagligt Allehanda* 13/9 1867, och Conny Burman, *Post skriptum* (Stockholm 1905), 123 och Conny Burman, *Minnen*, (Stockholm, 1904), s. 43.

7. *Stockholms Borgargilles årsbok* 1934, s. 23.

8. Burman, *Minnen*, s. 40 f.

9. En del av artikeln där Bromander omnämns är återgiven i Lennart Jarnhammar, *Restaurangliv i Stockholm* (Stockholm, 2003), s. 24 f.

10. Händelsen är illustrerad i *Söndagsnisse* 27/7 1884; se även *Hufvudstadsbladet* 11/4 1886.

11. *Helsingfors: Notis- och Annonssblad* 8/2 1881.

12. Flera tidningar har långa nekrologer. Några av de mer innehållsrika från år 1886 är: *Dagens Nyheter* 30/3, *Westmanlands läns tidning* 3/4 och 6/4, *Söndagsnisse* 4/4, *Åbo Tidning* 9/4, *Hufvudstadsbladet* 11/4 och *Åbo Underrättelser* 13/4.